

Araştırma Makalesi (Research Article)

Egemia, 2020, 7: 139-169

Güven ÖZDOYRAN¹

Orcid No: 0000-0002-8377-513X

¹Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Fakültesi Yeni Medya ve İletişim Bölümü

sorumlu yazar: guvenozdoıran@arel.edu.tr

Anahtar Sözcükler:

Post-Truth, Düz Dünya, Yeni Medya, Kuram-Yüklü Gözlem.

Keywords:

Post-Truth, Flat Earth, New Media, Theory-Laden Observation.

Post-Truth Çağı, Kuram-Yüklü Gözlem Sorunu ve Yeni Medya: Facebook "Düz Dünya Türkiye" Grubu Örneği

Post-Truth Era, The Problem Of Theory-Laden Observation and New Media: Facebook "Flat-Earth Turkey" Group Example

Alınış (Received): 20.07.2020

Kabul Tarihi (Accepted): 25.09.2020

ÖZ

Ortaya çıkış koşulları daha çok belirli tarzda siyaset üretme biçimleri tarafından belirlenen Post-Truth kavramı, daha sonraları mevcut toplumsal ve kültürel pratiklere de sirayet eden ve belirli alanlarda artık neredeyse kendi normlarını regüle eden bir referanslar sistemine dönüşmüş durumdadır. Hakikatin gündemden düşmesi ve/veya önemsizleşmesi olarak tanımlanan Post-Truth, bu anlamıyla, üzerinde zımnen mutabakat sağlanan kurumsallaşmış bilgileri de itibarsız kılan bir pratiğe de işaret etmektedir. Bilim inkarcılığının en sahih tezahürlerinden biri olan "düz dünya inancı", aynı zamanda kurumsal otoriteler tarafından üretilen bilimsel hakikatlerin aşındırılmasına ve itibarsızlaştırılmasına yönelik en sansasyonel projelerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma, temel olarak, Post-Truth kavramı ile yeni medya ortamında yer alan düz dünya teorisi arasında bir ilişki olup olmadığını Facebook'ta yer alan "Düz Dünya Türkiye" grubu üzerinden incelemeyi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, çalışmada çizilen teorik çerçeve dâhilinde, Post-Truth çağını belirleyen parametreler ile "Düz Dünya Türkiye" grubunda paylaşılan içerikler arasındaki ilişki/benzerlik İçerik Analizi ve Söylem Analizi yöntemleri ile çözümlenmiştir. Araştırmamız sonucunda, Post-Truth çağının kendine özgü koşulları ve bu koşulların belirgin kıldığı parametreler ile Facebook'ta "Düz Dünya Türkiye" grubu üyelerinin düz dünya inancını savunurken geliştirdikleri stratejiler arasında doğrudan bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir.

ABSTRACT

The term Post-Truth, which its conditions of emergence are mostly determined by certain forms of politics, has turned into a system of references, which also extend to existing social and cultural practices and regulates its own norms in certain areas. Post-Truth, which is defined as the fact that the truth has fallen from the agenda and/or becomes insignificant; it implies a practice that makes the institutionalized information, which is implicitly agreed, disreputable. As one of the most accurate manifestations of science denialism, "flat earth belief" is also one of the most sensational projects aimed at eroding and discriminating scientific truths produced by institutional authorities. This study aims to discuss whether there is a parallelism between the flat earth belief becoming popular in new media platforms with Post-Truth conditions through "Flat-Earth Turkey" group in Facebook. For this purpose, within the theoretical framework that has been discussed in the study, the relationship between the parameters that determine the Post-Truth era as well as the contents, posted in "Flat-Earth Turkey" group has been analyzed. As a result, it has been observed that there is a direct relationship between the unique conditions of the post-truth era and the strategies/arguments of "Flat Earth Turkey" group members.

GİRİŞ

Göçmen karşıtı görüşleri ile bilinen A.B.D. Başkanı Donald Trump, 2017 yılı Şubat ayında Melbourne/Florida'da gerçekleştirdiği konuşmasında, Avrupa'da meydana gelen ve Müslüman göçmenlerin failleri olduğunu öne sürdüğü pseudo-terör olaylarına göndermede bulunmuştur. Buna göre, Trump A.B.D.'nin neden Müslüman göçmen almaması gerektiğini olgusal olarak temellendirmeye çalıştığı konuşmasında “ülkemizi güvende tutmalıyız. Almanya'da neler olduğuna bakın, dün gece İsveç'te neler olduğuna bakın. İsveç, buna kim inanabilir ki? İsveç çok sayıda göçmen aldı ve hiç düşünmedikleri problemler yaşıyorlar” ifadelerini kullanmıştır (Marans, 2017). Öte yandan, bahsedilen akşam İsveç'te ne olduğunu, İsveç'te yaşayanlar da dâhil olmak üzere kimse bilmemektedir. Çünkü Trump'ın bahsettiği gibi İsveç'te o gün Müslüman göçmenlerin sebep olduğu kriminal bir olay hiç yaşanmamıştır. Bu açıklamadan hemen sonra ise İsveç'in resmi twitter hesabından Trump'ın konuşmasına referansla “Hayır. Burada (İsveç'te) hiçbir şey olmadı. Burada herhangi bir terörist saldırısı olmadı.” açıklaması yapılmış ve devamında da “Bu (Trump'ın açıklaması kastedilmektedir) yanlış enformasyonun zirvesinde yer alan bir yanlış enformasyon” tweeti paylaşılmıştır (İsveç Twitter Hesabı, 2017). Ayrıca, İsveç Dışişleri Bakanı Margot Wallström yine Twitter'da, Trump'ın açıklamasına istinaden, Oxford Dictionaries'in “Post-Truth” kavramını “Yılın Kelimesi” olarak seçtiğini ilan eden Twitter içeriğinin linkini paylaşmıştır (Wallström, 2017). Bununla birlikte, ne Trump'ın konuşmasını Melbourne'de havaalanında dinleyen taraftarları açısından, ne de konuşmayı televizyonda dinleyen izleyiciler açısından aslında “gerçekten ne olduğu” ya da daha doğru bir ifadeyle, “hakikatin ne olduğu” büyük oranda önemsiz ve konu dışı kalmıştır. Böylelikle A.B.D.'de üzerinde zımnen mutabakat sağlanan “insan hakları” nosyonu yara alırken, Trump açısından politik hedef büyük oranda hasıl olmuş, bir yandan kendi seçmen kitlesini islamofobik retorik yoluyla konsolide ederken diğer yandan bu konsolidasyon üzerinden kendisine güç devşirmeye devam etmiş ve bu gücün temerküz ettiği odağa kendi şahsi iktidarını koymuştur.

Öte yandan, böylesi spekülative ve manipülatif söylemler belirli tür siyaset yapma tarzı açısından arızı veya tesadüfi de değildir. David Leonhardt ve Stuart A. Thompson, *New York Times* gazetesinin web sitesinde 2017 Aralık ayına kadar güncelledikleri ve kronolojik bir sırayla düzenledikleri sayfada Donald Trump'ın söylediği “yalanları” listelemişlerdir. Dahası, Leonhardt ve Thompson açısından Trump'ın bu kadar sık yalana başvurması, Trump'ın “gerçeği konu dışı (irrelevant) bırakan bir atmosfer yaratmaya çalışması” stratejisi ile de doğrudan ilişkilidir (Thompson, 2017). Sistematik ve sürekli bir biçimde hakikati dışlayan ya

da dışarıda bırakan söylemler merkeze doğru taşınırken, hakikatler gözden kaçırılıp marjinalize edildi ve böylelikle büyük oranda gündemden düşmüştür. Bu anlamıyla hakikatler artık yalnızca Zizek'in ifadesiyle "paralaks" bakış ile görünür hale gelmeye başlamıştır.

POST-TRUTH YA DA TEZAHÜR EDEMEYEN HAKİKAT

Post-Truth terimi, tarihsel olarak ilk defa 1992 yılında A.B.D'li yazar Steve Tesich tarafından *The Nation* adlı dergide yayımlanan "Watergate Sendromu: Yalanlar Hükümeti" başlıklı makalesinde ortaya çıkmasına rağmen, yaygınlaşması için bir müddet daha geçmesi gerekmiş ve özellikle politik mecrada Laclau'nun "Popülist Akıl/Popülizm" kavramı ile gündeme gelen popülist siyaset ve bu siyasetin ürettiği söylem/retorik üzerinden tartışılarak yaygın bir kullanıma kavuşmuştur. A.B.D. siyasetinde Trump ve İngiltere'de özellikle Brexit sürecinde siyaset literatüründe dolaşımı hızlanan "Post-Truth" kavramı, Oxford Dictionaries tarafından "2016 yılının kelimesi" olarak seçilmiştir. Oxford Dictionaries, Post-Truth kavramını "bir konuda kamuoyu oluşurken, bu oluşumda nesnel/objektif olguların duygulardan ve kişisel kanaatlerden daha az etkili olması durumu" olarak tanımlamaktadır (Oxford Languages).

Kavramın analizi açısından bakıldığında, Post-Truth kavramının bir dönemleştirmeye gönderme yaparken zamansal olarak bir ayraç görevi gördüğü de tartışmaya açıktır. Lee McIntery, *Post-Truth* başlıklı kitabında, "Post-Truth" kavramsallaştırmasındaki "post" ön ekinin, "post-war" kavramında olduğu gibi hakikatin geçmişte kaldığına yönelik "zamansal" bir vurguyu değil, "hakikatin artık konu dışı" (irrelevant) olduğuna yönelik vurguyu görünür kıldığını belirtmektedir (McIntyre, 2018: 5). *Yalanın Siyaseti* adlı kitabında Yalın Alpay ise Post-Truth sözcüğünün Türkçe karşılığı üzerinde henüz bir mutabakata varılmadığının altını çizer. McIntery'nin analizi ve Oxford Dictionaries'deki açıklamalarla tümüyle aynı doğrultuda Alpay da, "post" ön ekinin, yaygın kullanımında, kendisinden sonra gelen kavramın zamansal olarak "sonrası/ötesi"ne işaret ettiğini belirtir (Alpay, 2017, s. 25). Ancak, Post-Truth kavramı bağlamında, yine Oxford Dictionaries ve McIntery ile benzer şekilde, Alpay "post" ön ekinin "sonrası" anlamında değil, önüne geldiği sözcüğü "önemsizleştiren" bir anlamda kullanıldığının altını çizmektedir (Alpay, 2017: 26). Her ne kadar Alpay kitabının ilerleyen bölümlerinde Post-Truth'a yol açan tarihsel koşullar bağlamında post-modernizm'e değinse de, aslında "post-modernizm" kavramının bizatihi kendisi de, Alpay'ın vurguladığı biçimde, hem "modernizm"den sonrasına hem de ve daha çok modernizmin "önemsizleştirilmesi"ne ve itibarsızlaştırılmasına gönderme yaptığını söylemeliyiz. Sonuç olarak Alpay, "Post-Truth" kavramını karşılayan Türkçe ifade olarak "hakikatin önemsizleşmesi" başlığını gündeme

getirmektedir (Alpay, 2017: 27). Öte yandan Alpay'ın Post-Truth kavramı için önerdiği Türkçe karşılık olarak "hakikatin önemsizleşmesi" ifadesi, aslında kavramın Türkçe karşılığı veya adı değil, daha çok bahse konu kavramın bir *açıklaması* olduğunu da not düşmek gerekmektedir.

Yukarıda vurguladığımız gibi Post-modernizm, post-pozitivizm vb. kavramsallaştırmalara baktığımızda Alpay'ın önermesinin haklılık payı görülebilmektedir. Fakat, örneğin, post-marksizm kavramsallaştırması burada bir anomali olarak karşımıza çıkmaktadır. Çoğunlukla Althusser, Agamben, Hardt & Negri, Laclau vb. Marksist ekolü imleyen bir kavramsallaştırma olarak post-marksizm, marksizmin önemsizleşmesinden, onun terk edilmesinden daha çok, "neo-marksizm", yani yeni bir tür Marx yorumu olarak anlaşılmaktadır. Laclau *Post-Marxism, Populism and Critique* kitabında, post-marxizm kavramındaki "post" ön ekinden ne anladığını açıklamaktadır. Laclau açısından, post-marxizm kavramındaki "post" ön eki Marx'ın terk edilmesi, geride bırakılması (veya bizim örneğimizde olduğu gibi) önemsizleştirilmesi anlamında değil, tam tersi bir biçimde, "politik düşüncüyü klasik Marksist kategorilerin oluşturduğu deli gömleğinin ötesine geçmeye zorlayan, Marksizm'in kalbinde derinlemesine kökleşmiş gerçek aporiarlar ile uğraşma girişimi" olarak anlaşılması gerektiğini iddia etmektedir (Laclau, 2014: 258). Dahası, Laclau için, bu türden "aporiarlar" sadece "Marksist kuramsallaştırma girişimleri tarafından açılan ufukta çerçevelenebilir" durumdadır. Ancak yine de Yalın Alpay'ın Post-Truth için önermiş olduğu "hakikatin önemsizleşmesi" kavramsallaştırması mevcut durumu ve ilgili bağlamı doğru bir biçimde karşıladığı vurgulanmalıdır. Hâlihazırda yukarıda paylaştığımız haliyle Oxford Dictionaries'de yer alan kavramın tanımındaki "nesnel hakikatlerin *daha az etkili olması*" (*vurgu* bana ait) ifadesi de bu duruma işaret etmektedir. Dolayısıyla, özetleyecek olursak, Post-Truth kavramının işaret ettiği koşul, *nesnel hakikatin var olmadığına* yönelik ontolojik ve/veya *hakikatin bilinemez olduğuna* yönelik epistemolojik bir durum tespitine değil, aksine hakikatin artık işlevsel olmama, konjonktürel olarak önemini yitirme ve gündemden düşme haline gönderme yapmaktadır.

Jayson Harsin ise son derece isabetli bir biçimde tartışmayı eleştirel iletişim çalışmaları bağlamına doğru genişleterek önemli katkılarda bulunur. Harsin, Post-Truth kavramındaki 'post' ön ekinin yalnızca *hakikat* "sonrası"na değil; "okul, bilim otoriteleri, hükümetler gibi elit kurumların birbiri ile iç içe geçmiş ve toplumsal güven tarafından benimsenen hakikatlerin keşfedicileri, üreticileri ve bekçileri olduğu tarihsel dönemden *sonra*"sına işaret ettiğini vurgular (Harsin, 2018: 8). Aslında Harsin'in burada vurguladığı

husus, Post-Truth toplumlarında sorunun bir yönüyle “hakikat”ın kendisi değil, bu hakikatleri keşfeden/üreten ve yaygınlaştırma yetkisini yalnızca kendilerine atayan kurumlara yönelik bir “güven meselesi” olduğuna yöneliktir. Bu anlamda hakikati üretme yetkisini elinde bulunduran kurumsal otoritelere yönelik ilk kuramsal eleştirileri de tartışmasına dâhil eden Harsin, tarihsel olarak “otoriter hakikat” ve onun kuramsallaşmasına yönelik sistematik eleştirilere yönelik Frankfurt Okulu temsilcilerinin ismini de zikrederek Marxizm’i içeren tarihsel bir kesit sunar (Harsin, 2018: 17). Dolayısıyla, Harsin tartışmayı ait olduğu doğru bağlama geri taşıyarak, “ideoloji” ve “ideoloji eleştirisi”ni merkeze alan kuramsal perspektifleri tartışmasına dâhil eder. Gramsci, Frankfurt Okulu ve Althusser’in ana hatlarını belirlediği haliyle ideoloji eleştirisi üzerinden Marxist gelenek, hakikati tesis eden otoriteler olarak kabul edilen kurumsallaşmış birimlerin aynı zamanda bu kudretleri dolayısıyla öznelere temellük eden iktidar düzeneklerinin de parçası olduğu tartışması üzerinden “hakikat” fikrini sorunsallaştırır. Böylelikle, bu otoritelere ve kurumlara duyulan “güven” hissi aşındırılmış olur. Ancak elbette Marxist geleneğin bu türden ideolojik saiklerle ve belirli bir sistematiklik içerisinden geliştirilen kurumlar eleştirisi, “hakikatin” yadsınması veya önemsizleştirilmesi üzerinden ilerlemez. Buradaki iddia daha çok, bu kurumların var saydığı “hakikatler”in aslında ideoloji dolayısıyla statüko’nun devamlılığını sağlamak amacıyla üretildiğine yöneliktir. Diğer yandan, müesses nizama referansla hakikati üretme ve yayma yetkisine sahip resmi otoritelere karşı duyulan “kuşku”, Post-Truth çağının en belirgin parametrelerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. “Hakikatin önemsizleştirilmesi”, müesses nizam üzerinden, bizatihi söz konusu hakikatleri dile getiren ve üreten otoritelerin ve/veya kurumların “itibarsızlaştırılması” üzerinden ilerleyecektir. Trump, “iklim değişikliği” sorununa “inanmadığımı” dile getirip Paris Sözleşmesi’nden çekilirken, “küresel ısınma” hakikatini dile getiren bilimsel otoriteleri de “toplumu manipüle ettikleri” ve “yanlış bilgi” yaydıkları vehmi üzerinden eleştirmiştir. Benzer şekilde, Yalın Alpay kaleme aldığı metninde, “Post-Truth” çağında uydurulan “safsataları” sınıflandırdığı bölümde, “Savı Değil, Rakibi Hedef Almak” (*Argumentum Ad Hominem*) (Alpay, 2017: 127) başlığı altında “Rakibi İtibarsızlaştırmak” alt başlığı tartışmaya açmıştır. Bu strateji, “çürütülmesi amaçlanan sav yerine, savı ileri süren kişinin itibarının zedelenmesi aracılığıyla savın inandırıcılığının ortadan kaldırılması amacına yönelik hatalı akıl yürütme yöntemi” (Alpay, 2017: 128) olarak karşımıza çıkmaktadır. Benzer şekilde, ileride göreceğimiz üzere, Post-Truth çağının en önemli semptomlarından biri olan “bilim inkarcılığı” da, *Argumentum Ad Hominem* stratejisiyle paralel bir biçimde, bilimsel hakikatleri yadsırken, bu hakikatlere yönelik kanıtlar üreten bilimsel otoriteleri çeşitli propaganda teknikleri ile itibarsız kılmaya çalışacaktır.

Benzer şekilde Peter Jandric, Post-Truth temasının pedagojik temellerini araştırdığı yazısında, buradaki meselenin aslında “hakikat” ile değil, ancak “güven duygusu” ile ilgili olduğunun altını çizmektedir (Jandric, 2018: 104-405). Gerek Harsin gerekse Jandric’in yaklaşımlarındaki merkezi tema “yalan” kavramıdır. Post-Truth kavramını “yalan” ve “yalancılık/sahtekarlık” (dishonesty) kavramlarına referansla tartışan ilk isim ise bu kavramı görece ilk kez teferruatlı ve sistematik bir biçimde ele alan Ralph Keyes’in *The Post-Truth Era: Dishonesty and Deception in Contemporary Life* (2004) adlı kitabı olmuştur. Yalan bağlamında, Sarıoğlu da Post-Truth çağını “dürüstlüğün çöküşü, yalanın yükselişi” olarak nitelendirmektedir (Sarıoğlu, 2020: 383).

Diğer yandan, “Post-Truth” kavramını tümüyle yalan nosyonuna indirgeyen yaklaşımlara itiraz eden karşı argümanlar da söz konusudur. Örneğin Scott Wilson Post-Truth tartışmasını Lacan üzerinden ele aldığı metninde, yalanın çoğu zaman Post-Truth’un bir bileşeni olarak var olduğunu, ancak bu durumun her zaman için zorunlu koşul olmadığını vurgular. Wilson açasından Post-Truth, yalana indirgenemeyecek kadar karışık bir duruma işaret etmektedir (Wilson, 2019: 154). Aynı şekilde Harsin, yalnızca yalan kavramı üzerinden Post-Truth’u temellendirmenin sakıncalı ve eksik bir yaklaşım olduğunun altını çizmektedir (Harsin, 2018: 23). Belirli stratejilerle ve amaçlar doğrultusunda, örneğin, yanlış inançlar da Post-Truth toplumunu üreten pratikler arasında sayılmaktadır. Tam bu noktada Harsin, Stahl’a referansla, bu makalenin merkezi teması açasından da hayati olan bir ayrıma okuyucunun dikkatini çeker. Buna göre, kasıtlı bir biçimde üretilen ve yaygınlaştırılan haberleri ve/veya bilgilendirmeleri içeren “dezenformasyon” (*disinformation*) ile kasıtlı olmayan ama “yanlış düşünme/akıl yürütme” sonucu ortaya çıkan ve yaygınlaşan misenformasyon (*misinformation*) kavramı birbirinden ayrılmak zorundadır (Harsin, 2018: 25). O halde, Trump örneğinde gördüğümüz üzere, politik saiklerle ve belirli bir amaç gözetilerek üretilen dezenformasyon ile “komplo teorileri” örneğinde olduğu gibi “yanlış düşünme” sonucu ortaya çıkan misenformasyon’u, Post-Truth kavramının altına eklenen ama birbirinden ayrı iki alt kategori olarak sınıflandırmak mantıksal olarak daha doğru bir yaklaşım olacağı düşünülmektedir.

Yine “dezenformasyon” ile “misenformasyon” arasındaki bu kritik ayrıma referansla bir başka başlığa kısaca değinmek gerekmektedir. “Yalan Haber” (*fake news*) kavramı, literatürde neredeyse “Post-Truth” çağının en temel bileşenlerinden biri olarak gösterilir. Oxford Dictionaries tarafından Post-Truth kavramının 2016 yılının kelimesi olarak seçilmesinden bir yıl sonra, bu defa Collins Dictionary “yalan haber” kavramını “2017 yılının

kelimesi” seçmiştir (Harsin, 2018: 11). McIntery, “yalan haber” kavramını “dezenformasyon” kavramı ile tümüyle eşitleyerek ve politik bir bağlama oturtarak tanımlamaktadır (McIntyre, 2018: 174). Benzer şekilde Harsin, “yalan haber” kavramını “dezenformasyon” başlığının bir alt kategorisi olduğunu belirtir (Harsin, 2018: 12). Bu anlamıyla, McIntery açısından, bir haberin “yalan haber” olarak tasnif edilmesi için onun “kasıtlı bir biçimde yanlış olarak üretilmesi ve dağıtılması” yeterli bir koşuldur. Öte yandan, makalemizin ikinci bölümünde göreceğimiz üzere, ‘kasıtlı olmayan bir biçimde yanlış bir haberi yaymak’ anlamında “misenformasyon” da doğası gereği “yalan haber”i kaçınılmaz olarak içerecektir.

Tartışmamızın bu kritik noktasında, epistemolojide tanımlanan haliyle “bilgi” (*episteme*) kavramına bakmak neredeyse bir zaruret arz etmektedir. Klasik epistemolojide bilgi “gerekçelendirilmiş, doğru inanç” olarak tanımlanmaktadır (Yazıcı, 2009: 41). Bu tanıma göre, bir şeyin “bilgi” olarak tanımlanması için, üç koşul ortaya çıkar: 1. Kanıtlara dayanılarak gerekçelendirilmesi, 2. İçeriğin doğru olması ve 3. Bunun doğruluğuna duyulan inanç (Yazıcı, 2009: 43). Dolayısıyla, dezenformasyon kavramının yaygın olarak kullanılan Türkçe karşılığı “yanlış bilgi” tanımlaması epistemolojik olarak hatalı bir kullanıma işaret etmektedir. Eğer bir şey yanlış ise o bilgi değil, kanı ya da kanaattir (*doxa*). O halde, ‘bilgi’ ile ‘kanaat’ arasında son derece önemli bir fark söz konusudur. İkinci bir husus olarak, örneğin, dünyanın yuvarlak/küre şeklinde olduğunu kanıtlarla doğru bir biçimde gerekçelendiriyorsak ancak ona “inanmıyorsak” bu yine “bilgi” olarak tanımlanamaz durumdadır. Çünkü bu durumda bilgi olmanın yeter koşullarından üçüncü başlık olan “inanç” eksik kalacaktır. O halde, daha sonra göreceğimiz üzere, Post-Truth bağlamında düz dünyaya inanan kullanıcıların paylaşımları dezenformasyon olarak değil, misenformasyon olarak tanımlanabilirler, öte yandan doğru bir biçimde gerekçelendirilemedikleri için bilgi vasfı taşıyabilmek için yeter koşulu sağlayamamaktadırlar. Bu bağlamda düz dünya görüşünü savunanlar kendi kanaatleri doğrultusunda sundukları pseudo-kanıtlara *inanmaktadırlar*, dolayısıyla ‘kasıtlı olarak yalan haber yaydıkları’ hususu tartışmaya açıktır.

McIntery, Post-Truth tartışmasını yürütürken, kendi alanı olması sebebiyle, kitabında “bilim” meselesine de uzunca bir bölüm ayırır. McIntery açısından “bilim inkarcılığı”, Post-Truth mefhumunu doğru bir biçimde anlayabilmek için önemli momentlerden bir tanesidir. McIntery açısından, ampirik olmayan (nonempirical) inançları (örneğin, dinsel veya politik) doğrultusunda gözlem yapan ve çıkarımda bulunan insanlar, genellikle yanlış kanıtlara dayanarak ve yanlış akıl yürütmelerle yanlış sonuçlara varmaktadırlar. Bu kişiler, sahip oldukları önyargıların yönlendirmeleriyle vardıkları sonuç doğru bir bilimsel açıklama modeli

yoluyla oluşturulan gerçek bir teori ile çelişince, bu durumu “yalnızca bir teori” diyerek söz konusu bilimsel yaklaşımı itibarsızlaştırmaya çalışmaktadırlar. McIntery, bu türden “bilimsel inkarcılık” anlayışının Post-Truth çağının göstergelerinden biri olduğunu belirtir (McIntyre, 2018: 17-18) ve “küresel ısınma”-“iklim değişimi” sorununu reddeden yaklaşımları (Trump dahil) bu kategori altında tartışmaya açar (McIntyre, 2018: 27-32).

McIntery'nin “bilim” ve “inkarcılık” ile Post-Truth bağlamında kurduğu ilişki yazılı basında, örneğin 2018 yılında *The Guardian* gazetesinde yazar Keith Kahn-Harris tarafından “insanların hakikati reddetmesine olanak tanıyan” koşulun “inkarcılık” yaklaşımı tarafından yaratıldığı fikri üzerinden tartışmaya açılmaktadır. Gazetede yer alan bu tartışma sırasında Trump'ın adı ve “küresel ısınma” sorunu da zikredilmektedir (Kahn-Harris, 2018). Daha da önemlisi, 2016 yılında yine *The Guardian* gazetesinde yazar Steven Poole “artık ölmesi gereken kötü bir fikir” olarak lanse edilen “düz dünya” fikrini ve bu fikrin taraftarlarını müstehzi bir biçimde eleştiren yazısında “bilim inkarcılığı” tartışmasını gündeme getirmiştir (Poole, 2016). Ancak durum, yalnızca ilk bakışta bu kadar basit görünmektedir. Siyasal alanda politik çıkarlar ve stratejiler gereği yapılan manevralar hem Post-Truth çağını hem de bizatihi Post-truth kavramının içerdiği zorlukları ve açmazları gözler önüne sermektedir. Bunun en sahih örneklerinden birisi ise A.B.D.'de Florida Eyaleti senatörü olan ve Cumhuriyetçi Parti'de siyaset yapan Ted Cruz'un bir televizyon kanalına verdiği mülakatta görünür olur. Ted Cruz bu mülakat sırasında mevcut kanıtları aynı anda hem görmezden gelip hem de onları kendi politik amacı doğrultusunda manüpile ederek, bir başka ifade ile mevcut bilimsel kanıtları manipüle edip kendi argümanına destek sağlamak için *pseudo-kanıtlara* çevirerek, “küresel ısınma”ya dikkat çeken grupları “düz dünyayı savunan” gruplara benzetmiş ve bu yolla “küresel ısınma” sorununu gündeme getiren insanları itibarsızlaştırmaya çalışmıştır (The Washington Post, 2015). Buradaki paradoks birazdan vurgulayacağımız haliyle Levitin'in Post-Truth çağını “gönüllü irrasyonel çağ” olarak tanımlamasının isabetini de bizlere gösteren bir manivela işlevi görür. Buna göre, Ted Cruz bilim inkarcılığının *par excellence* tezahürlerinden biri olan “iklim değişikliği inkarcılığı”na dayanan kendi “irrasyonel” konumunu, yine gönüllü ve kasti bir irrasyonel tutum ile tersine çevirmeye çalışarak, bilim inkarcılığının bir diğer açık örneği olan “düz dünyacı perspektifi”ni bilimsel kanıtlara dayanan “iklim değişikliği” ile eşitlemektedir.

Bu tartışmaya ek olarak, ‘doğru bir kanıttan yoksun olma hali’ düşünüldüğünde, Fuller (2018: 13), Kellner (2018: 96-98) gibi düşünürlerin Post-Truth'u post-olgu (post-fact) kavramı ile eşitleyen bir tutum takındıkları görülmektedir. Yine Daniel Levitin *Weaponized*

Lies: How to Think Critically in the Post-Truth Era (2016) adlı kitabında, Post-Truth sorununu yalan kavramının parantezine alarak tartışır. Bu tartışmayı yürütürken, yalanı “olgunun eksikliği” olarak tanımlamakta ve bu haliyle yalanın “olgu” kavramıyla tümüyle “çeliştiğini” vurgulamaktadır. Bunun sonucu olarak Levitin, Post-Truth çağını “gönüllü irrasyonel çağ” olarak tanımlamaktadır (Levitin, 2016: 22). “Olgu” vurgusu üzerinden söyleyecek olursak, buradaki tartışma bir yönüyle Thomas Hobbes’tan bu yana bildiğimiz bir kavram çiftine de temas etmektedir: “Doğa Durumu ile Kültür Dünyası” karşıtlığı ve bu karşıtlığa karşılık gelen “Olgu ve Değer” kavram çifti. “Olgu”, bilimsel araştırma ve gözlemlerde gündeme gelen ve “olan”a işaret eden, dolayısıyla “objektifliği/nesnelliği” varsayan kavramdır. Öte yandan “değer” ise kültür dünyası ile ortaya çıkan, sübjektif olana vurgu yapan, bu anlamıyla “olan”ı değil “olması gereken”i işaret eden, normatiflik durumunu içeren bir kavramsallaştırmadır. Trump örneğinde gördüğümüz ve daha sonra düz dünya tartışmamızda da göreceğimiz üzere, Post-Truth çağında olgular kendi başlarına oldukları gibi değil, “değerler” dolayımı ile manipüle edilerek ve/veya çarpıtılarak yansıtılacak ve dile getirilecektir. Dolayısıyla, Post-Truth çağında insanlar olguyu/olan’ı, olduğu gibi değil, “olması gerektiği” gibi görececek, anlamlandırarak ve yorumlayacaktır. Bu durumun kaçınılmaz sonucu olarak, manipüle edilen olgular gözlemcinin kişisel kanaat/inanç konumlanışına göre *kanıt* olarak kayda geçirilmek üzere araçsallaşacaktır.

Post-Truth çağı ile ilgili olarak değinilmesi zorunlu olan bir diğer Post-Truth’un medya ve yeni medya ile olan girift ilişkisine yöneliktir. Genel olarak bakıldığında, gerçeğin ya da hakikatin dolaysız değil ama bir *medium* dolayımı ile sunulması, rasyonel olduğu kadar irrasyonel kuşkuculuğun da önünü açan bir parametre olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer yandan, Post-Truth ile yeni medya arasındaki ilişki farklı veçheleri olan daha sofistike bir duruma tekabül etmektedir. Örneğin Şimşek’in de haklı olarak vurguladığı gibi Post-Truth kavramını “hakikatin önemsizleşmesi” olarak aldığımızda, Post-Truth’un işaret ettiği koşulların yeni olmadığını, ancak yeni medya yoluyla bu koşulların yaygınlaşması ve kabul görmesinin “yeni bir durum”a işaret ettiğini söyleyebiliriz (Şimşek, 2018: 5-7). Benzer şekilde Lee McIntyre (McIntyre, 2018: 89-92) ve Alpay da (Alpay, 2017: 41-42), sosyal medyanın yükselişi ile Post-Truth çağı arasında simetrik bir ilişki kurmaktadır. Ancak Şimşek’ten farklı olarak, hem McIntyre hem de Alpay açısından yeni medya Post-Truth çağının tarihsel olarak başlangıcının ilksel nedeni olarak itham edilmektedir. Yeni medyanın kendine münhasır olanakları ve bu olanaklar yoluyla geleneksel medyanın sınırlılıklarını aşarak hem kimlikleri, hem içerikleri hem de etkileşimi, Zygmunt Bauman’ın terminolojisi ile

söyleyecek olursak, “akışkanlaştırdığı” için Post-Truth yeni medya ortamına son derece rahat bir biçimde sirayet etme ve burada çoğalma imkânı bulmuştur. Ek olarak, yeni medya ile gündeme gelen “üretüketicisi” (Prosumer) kavramının bu durumun ortaya çıkmasında etkili olduğunu söylemek gerekmektedir. Post-Truth ve yeni medya ile ilişkili olarak, Hancock’un “Dijital Yanıltmacılık” kavramına da değinmek gerekmektedir. Hancock “dijital yanıltma” kavramını “mesajın alıcısında yanlış bir kanı veya inanç yaratmak amacıyla, teknolojik olarak dolayımlanmış bir mesajın içerdiği enformasyonun kasıtlı olarak kontrol”ü olarak tanımlamaktadır (Hancock, 2009: 86) Hancock bu tanımlı yaparken, Turkle’a da referans vererek, dijital mecrada ayrıca bu türden yanıltıcı bilgilerin üretilmesi ve yayılmasının arkasındaki motivasyonlardan birisinin de yeni medya ortamında kurulan cemaatlerin merkezinde yer aldığı kimlik ve aidiyet duygusundan da bahsetmektedir (Hancock, 2009: 89).

“Kuram-yüklü gözlem” başlığına geçmeden önce, Post-Truth başlığı ile ilgili olarak vurgulanması gereken son husus, Post-Truth ile “komplo teorisi” kavramı arasındaki ilişkidir. Son derece karmaşık toplumsal olguları ve sorunları, irrasyonel derecede basitleştirilmiş ve indirgenmiş, sistematik olmaktan uzak, olgusal dışı ve ampirik kanıtlardan yoksun yaklaşımlarla açıklama eğilimi olarak “komplo teorisyenliği”, bu nitelikleri dolayısıyla Post-Truth çağının müspet bileşenlerinden biri olarak görülebilmektedir. Bilgiden daha çok kişisel inanç, kanı ve kanaatlerin ön planda olduğu bu türden açıklama modelleri, Lyotard’ın kastettiği biçiminden bir miktar farklı olarak ve bağlamından kopartarak söyleyecek olursak, tüm sosyal fenomenleri indirgemeci bir tutumla homojen kılarak ve tek bir düzleme hapsederek ve böylece tek bir “teori” ile tüm sofistike ve heterojen sorunları açıklayan genelleştirilmiş bir *cevap anahtarı* işlevi görmektedir. Cvar ve Bobnič, Post-Truth’u dijital medya çerçevesinde derinlikli bir biçimde tartıştıkları metinlerinde, “bir komplo teorisinin yapısının bilişsel haritası” ile “Post-Truth çağının mantıksal yapısı” arasında doğal bir benzerlik ve zorunlu bir ilişki olduğunu belirtirler (Cvar, 2019: 97). “Tesadüfi koşulların paranoid anlatısı” olarak tanımladıkları “komplo teorisi” nosyonunu, alakalı olsun veya olmasın her şeyi metafizik bir ilke olarak “ilk neden” bağlamında birbirine bağlayarak işlerlik kazandığını belirtmektedirler (Cvar, 2019: 96). “Düz Dünya” yaklaşımını da “komplo teorilerinin” bir başka örneği olarak saydıkları yazılarında, komplo teorilerinin temel mantığının “mutlak” bir çözüm sunmaları olduğuna vurgu yapmaktadırlar. Yazarlar (Cvar, 2019: 98), “ideoloji” kavramını da tartışmalarına dâhil ederken isabetli bir biçimde Althusser’in, Lacan etkisi ile gündeme getirdiği kendi özgün “ideoloji” tanımına da gönderme yaparlar: “İdeoloji, gerçek koşullarla kurulan hayali ilişkilerdir”. İdeolojik “hayali bir

ilişki”nin tezahürü olan komplo teorileri, geniş kitlelerden “gizlenen hakikati” ifşa eden metafiziksel “mutlak (absolute) bir çözüm”ü sundukları vehmi üzerinden, aslında tam da uzaklaşmak istedikleri konuma, yani ideolojik anlamlandırma rejimlerinin manipülatif/gerçek olmayan alanına kaçınılmaz olarak geri dönmektedirler. Cvar ve Bobnič açısından da, komplo teorileri aslında bu çağa ait yaklaşımlar değildir; daha önceden de burada ve işlevsel konumlardır ancak mesajların artık günümüzde “dijital dolayım” yoluyla son derece kolay ve hızlı bir biçimde yayılması sonucu, örneğin, “düz dünya komplo teorisi” geniş kitleler tarafından kabul görmeye başlamış durumdadır.

KURAM-YÜKLÜ GÖZLEM SORUNU

Yukarıda yürütmüş olduğumuz tartışmalarda gördüğümüz üzere, Post-Truth çağının farklı veçheleri, konunun farklı bağlamlarını da içeriğe dâhil etmemizi gerektirmektedir. “Bilim İnkarcılığı” ya da “olgu-değer” arasındaki ayrım tartışmaları, bilim sosyolojisinin netameli ve çetrefil başlıklarından biri olan “kuram-yüklü gözlem” sorununu da bu araştırmaya kendisini dayatmaktadır.

Aristotelesçi paradigmayı referans alarak bilim üreten gökbilimci Tycho Brahe ve onun öğrencisi olan Johannes Kepler, teleskoplarını gökyüzüne çevirdiklerinde aynı evrene bakmalarına rağmen birbirinden tümüyle farklı olguları görmüşler/gözlemlemişlerdir. Tycho, evrenin merkezinde sabit duran bir Dünya ve onun etrafında hareket eden bir Güneş’i gözlemlerken; Kepler sabit bir Güneş ve onun ekseninde dönen Dünya’yı görmüştür. Bir başka ifadeyle, her iki bilim insanı, aynı optik araçları ve matematik dilini kullanmalarına rağmen, birbiriyle taban tabana zıt olan iki evreni/olguyu gözlemlemiş ve kayda geçirmişlerdir.

“Kuram-Yüklü Gözlem” (*Theory-Laden Observation*) ya da “Kuram-Bağımlı Gözlem” kavramını ilk olarak 1958 yılında Gestalt Psikolojisi bağlamında sistematik bir biçimde tartışmaya açarken, N. R. Hanson yukarıda açıklamaya çalıştığımız Tycho ve Kepler örneğini verir ve şu soruyu sorar: “Kepler ve Tycho doğu yönünde şafak vakti aynı şeyi mi görmüşlerdir?” (Hanson, 1981: 16). Daha sonra ise 1962 yılında ilk baskısı yayınlanan *The Structure of Scientific Revolutions* (Kuhn, 1996) adlı kitabında Thomas S. Kuhn pozitivist bilim anlayışını ve bilimin her zaman için kümülatif bir biçimde “ileriye” gittiğine yönelik “optimistik ve ilerlemeci” perspektifi bilim tarihinden sofistike örnekler üzerinden eleştiriye tâbi tutarken “kuram-yüklü gözlem” yaklaşımını da Hanson’a doğrudan referansla benimser (Kuhn, 1996: 113). Kuhn açısından bilimsel bir etkinlik olarak gözlem pratiğine her zaman

için ve eşzamanlı olarak dönemin dominant paradigması/bilimsel kuramlar bütünü eşlik etmektedir (*paradigmatic observation*) (Kuhn, 1996: 13). Bir başka ifade ile Kuhn açısından, bilimsel gözlem ve kavramsal tanıma/yorumlama eşzamanlı olarak gerçekleşir: Gözlem, ancak art alanda var olan bir kuramın önermeleri/kavramsal çerçevesi ile anlamlı olabilir (Kuhn, 1996: 62). Bu sebeple, Kuhn'a göre bilimsel bir paradigma yalnızca bir açıklama modeli ve bilimsel önermeler bütünü olarak değil, ama aynı zamanda ve daha çok bir “dünya görüşü” veya “kavramsal bir dünya” olarak var olur. Bu yüzden, bilimsel paradigma değişimi (*Paradigm Shift*) hiçbir zaman barış içerisinde ve sessizce kabullenilerek gerçekleşmez. Tam tersine, “düşünsel anlamda şiddetli devrimler” yoluyla değişim gerçekleşmektedir. Bu devrimden sonra ise “bir kavramsal dünya görüşü, bir diğeri tarafından yerinden edilir”. Bu anlamıyla bilimsel kuramdan azade, ondan bağımsız nesnel ve objektif bir gözlem yalnızca bir ön kabul olarak var olabilir. Dolayısıyla Kuhn, yukarıda Post-Truth kavramını tartışırken gündeme getirdiğimiz “olgu” ve “değer” ayrımının bilimsel pratiklerde bile kolayca yapılamayacağını vurgulamaktadır. Değerler, dünya görüşü, kişisel kanaatler ve inançlar, gözleme her zaman için eşlik etmektedirler. Bu anlamıyla, tıpkı değer ve olgu arasında ayrımın yapılamaması gibi gözlem ile o gözlemin yorumu arasında da bir ayrım yapmak pratik olarak oldukça zor görünmektedir (Kuhn, 1996: 121-122). Bu minvalde Kuhn'un verdiği örnek yine Avrupa merkezli astronomi tarihine işaret etmektedir. Buna göre, örneğin Kopernik ile onun karşıtları arasında yaşanan görüş ayrılığı yalnızca dünyanın hareketine yönelik değildir. İkisi arasındaki görüş ayrılığı aynı zamanda bizatihi “dünya” ya da “hareket” kavramlarının “anlamı” üzerinedir (Kuhn, 1996: 149-150).

Kuhn'un vurgu yaptığı ‘değerlerden bağımsız, nesnel ve mutlak bilimsel gözlemin mümkün olamayacağına’ yönelik bu argümanı, bir başka açıdan, örneğin, Feminist bilim eleştirisine de olanak sağlamıştır (Nickles, 2003: 264-265). Eğer kültürel ve toplumsal değerleri aşan nesnel bir gözlem yok ise ve bu değerler yapılan gözlemleri doğrudan etkileme kabiliyetine sahip ise o halde, patriarkal görme biçimi ya da bakış açısı da bilimsel etkinliğin sübjektif bir parçasına dönüşebilir durumdadır. Bu noktadaki görme biçimi ve bakış açısı kavramları bizim tartışmamız açısından iki önemli noktayı gündeme getirir: 1. “Kuram-yüklü gözlem” terminolojisinin Gestalt Psikolojisi'ne dayanan kökeni. Ve buna bağlı olarak Gestalt Psikolojisi açısından “kuram-yüklü gözlem” yalnızca bilimsel pratiklerde değil, gündelik gözlemlerimizde de söz konusu olduğuna yönelik argüman. 2. Yine ilkine bağlı olarak John Berger'in gündeme getirdiği “görme biçimleri” kavramı ve Berger'in “bakış” ve “görme” üzerinden yürütmüş olduğu tartışma. Birincisi açısından, Gestalt Psikolojisi görme edimine

her zaman için eşlik eden “yorumlama” olgusunu bilimsel pratiklerden çıkararak, onu gündelik hayata doğru genişletmektedir. Bu genişletme stratejisi, bu makalenin amacı açısından, okuyucuyu Berger’in “görme biçimleri”ne kaçınılmaz olarak taşıyacaktır. Berger’e göre “görme” veyahut “bakış” hiçbir zaman “nesnel ve mutlak” bir edim olarak gerçekleşmemektedir. O her zaman bir “dolayım” yolu ile nesnesine yönelmektedir. Bu sebeple, tek ve mutlak bir “görme biçiminden” bahsedemeyiz ve yine bu sebeple, örneğin, Berger’in metninin ismi “Görme Biçimi” değil, *Görme Biçimleri* (çoğul) olarak yer alır. Medyada yer alan kadın temsillerine eleştirilerini yönelten Berger, bu temsillerin “nesnellikten” son derece uzak ve ideolojik bir perspektifle oluşturulduğunun altını çizmektedir. Çünkü her görme biçiminin altında, bakışa eşlik eden bir “değerler sistemi” yatmaktadır. Dolayısıyla, görme edimi her zaman için bir dünya görüşü tarafından “dolayımlanır”. Laura Mulvey’e referansla söyleyecek olursak, dolayım olarak görme ya da bakışa eşlik eden “toplumsal değer” çoğunlukla patriarkadır ve böylece “bakış” artık ve kaçınılmaz olarak “eril bakış”a evrilmektedir.

Bütün bu tartışmalarda okuyucuyu zorlayan fikir, “eğer, objektif kriterlere göre gerçekleştiğini düşündüğümüz bilimsel pratiklerde bile “toplumsal/kültürel değerler”, “dünya görüşleri” veya “kişisel kanaatler” gözlemi belirliyor ise o halde nesnel ve bilimsel bir hakikatten nasıl ve ne zaman söz edebiliriz?”. Bu ayrım kritiktir, çünkü bu ayrımı yapamayacak durumda isek bu durumda “düz dünya taraftarlarının” görüşleri ile bilimsel düşüncenin görüşleri arasında “doğruluk” ya da “yanlışlık” açısından bir ayrım yapamaz durumda oluruz. Bu noktada Searle’ün *Toplumsal Gerçekliğin İnşası* (2005) başlığını taşıyan kitabındaki kritik bir başka ayrıma referans vermek gerekmektedir. Searle açısından, her ne kadar “gerçek” ya da “gerçeklik” adını verdiğimiz fenomen bir üretilmiş, inşa edilmiş ve bu anlamıyla sübjektif bir yapı olsa da, bu yapıların ardında “nesnel ve objektif bir biçimde duran” bilimsel hakikatler de vardır. “Toplumsal gerçekliğin görülmeyen yapısının” (Searle, 2005: 19) ardındaki bu bilimsel hakikatler gerek ontolojik gerekse epistemolojik olarak “gözlemcinin tutumundan bağımsız olarak” (Searle, 2005: 26) var olmaktadır. Dış dünyanın, gözlemciden bağımsız olarak var olan bu niteliklerini Searle “içkin nitelikler” olarak tanımlamaktadır. Bu tanımdaki “içkinlik” nosyonu, o niteliğin gözlemciye değil, tam tersine nesnel bir hakikat olarak nesnenin kendisine *içkin* olduğunu vurgulamak için kullanılmaktadır. “Nesneler, gözlemci tutumundan bağımsızlıkları anlamında pek çok içkin özelliğe sahiptir” (Searle, 2005). Böylelikle Searle, “Gözlemciye bağlı özellikler” ile “Dış Dünyaya İçkin özellikler” arasında burada yürütmüş olduğumuz tartışma açısından son derece

kritik bir ayırım ön görür. Searle'ün bu ayırma yönelik verdiği örneklerden iki tanesini aktaralım (Searle, 2005, s. 28-29):

- İçkin: genellikle tektonik tabakaların karşılaşması sonucu depremler meydana gelir.
- Gözlemciye göreli: Deprem gayrimenkuller için zararlıdır.

Bir diğer örnek, gök cisimleri ile ilgilidir:

- İçkin: Ay med-cezire neden olur.
- Gözlemciye göreli: Ay bu gece çok güzel.

Dolayısıyla, bu örneklerde de görebileceğimiz üzere, örneğin “dünyanın düz olduğu” iddiası hakikat *görecelileştirilerek* ispatlanacak bir iddia olmaktan uzaktır. Dahası ve daha da önemlisi, bir sonraki bölümde göreceğimiz üzere, dünyanın düz olduğuna yönelik Post-Truth koşullarına eklenilerek var olan iddiayı temellendirmeye çalışan tarafların yapmış oldukları gözlemlerin, tam olarak “kuram-yüklü gözlem”in doğal bir sonucu olduğudur. Searle'ün argümanına referansla söyleyecek olursak, dünyanın düz olduğuna yönelik gözlem, dünyaya içkin değil, gözlemcinin konumuna göre yorumlanan bir yanlış-gözlem olarak karşımıza çıkacaktır. “Kuram-Yüklü Gözlem” perspektifinin bu tartışmada sağladığı avantajlardan biri de “düz dünya taraftarlarının” “yalan haber” kastı ile “dezenformasyon” olarak, yani *kasıtlı bir biçimde* yalan haber yaymadıkları, aksine kendi dünya görüşleri doğrultusunda “misenformasyon” ürettiklerini söyleme imkanını yönelik olacaktır.

FACEBOOK “DÜZ DÜNYA TÜRKİYE” GRUBU ÖRNEĞİ

Bu bölümde, yukarıda tartışılan teorik çerçeveler ve referanslar doğrultusunda Facebook'ta yer alan “Düz Dünya Türkiye” grubunda paylaşılan içerikler çözümlenecektir.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu araştırma, içinde bulunduğumuz tarihsel dönemi tanımlayan Post-Truth kavramı ile Facebook'ta yer alan “Düz Dünya Türkiye” grubu arasındaki ilişkiyi “Kuram-Bağımlı Gözlem” , “dezenformasyon – misenformasyon ayrımı”, “olgu- değer ayrımı” gibi farklı kavramsal çerçeveler üzerinden tartışmayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, Post-Truth çağını belirleyen parametreler ile düz dünya inancı arasında bir koşutluk olup olmadığı ilgili başlıklar ve parametreler gözetilerek tartışmaya açılacaktır.

ARAŞTIRMANIN EVREN ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın evreni, sosyal medyada yer alan “Düz Dünya Grupları”dır. ‘Amaçlı Örneklem’ türlerinden biri olan ‘Ölçüt Örneklem Yöntemi’ ile Facebook grupları arasında “Düz Dünya” teması ile açılan gruplar arasında nicel açıdan en fazla üyeye sahip grup olan “Düz Dünya Türkiye” grubu (10.468 üye) seçilmiştir. Facebook’ta üye sayılarına göre en yüksek rakama sahip ilk beş grup aşağıda sıralanmıştır (07.03.2020 tarihine göre):

Facebook “Düz Dünya” Temalı Gruplar	Üye Sayıları
1. Düz Dünya Türkiye	10.468
2. Düz Dünya Akademik Araştırma	4.639
3. Düz Dünya Hareketi	4.378
4. Düz Dünya Grubu	3.736
5. Düz Dünya Gerçeği	1.280

Tablo 1. Facebook’ta Yer Alan “Düz Dünya” Temalı Gruplar

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu bağlamda, araştırmanın örnekleme olan Facebook “Düz Dünya Türkiye” grubunda paylaşılan içerikler 2 aşamalı olarak tasarlanan yöntem ile seçilecek ve çözümlenecektir. İlk olarak “İçerik Analizi” yöntemiyle içerikler sınıflandırılacak ve bu sınıflandırma gözetilerek çözümlenecek olan paylaşımlar belirlenecektir. Daha sonra seçilen başlıklar ve buna yönelik bulgular “Söylem Analizi” yöntemiyle çözümlenecek ve yorumlanacaktır.

Buna göre, grupta paylaşılan içerikler 2 aşamalı olarak sınıflandırılacaktır. Bunlardan ilkinde göre, A.B.D. merkezli ve dünya genelinde gök bilimi ile ilgili olarak resmi bilimsel söylem üretme yetkisini elinde bulunduran kurumsal bir otorite olarak “Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi” (*National Aeronautics and Space Administration*), kısa adıyla NASA’nın paylaştığı dünyanın geoit/küre şeklinde olduğuna yönelik en temel kanıtlardan biri olan görsellere yönelik grupta paylaşılan itirazlar sınıflandırılacaktır. İkinci aşamada ise “Düz Dünya Türkiye” grubu üyelerinin dünyanın düz olduğuna yönelik görsel kanıtlarını paylaştıkları içerikler incelenerek çözümlenecektir.

ARAŞTIRMANIN SORULARI

Araştırmanın cevap bulmayı amaçladığı temel soru “Post-Truth çağının koşulları ile düz dünya inancı arasında simetrik bir ilişki var mıdır?” şeklinde formüle edilir. Buna bağlı olarak, “düz dünya taraftarlarının kendi argümanlarına karşıt olan ve bilimsel otoriteler tarafından yayınlanan görsel kanıtlara Post-Truth çağının koşulları altında hangi şekilde itiraz

ederler?” araştırmanın bir diğer sorusu olarak belirlenmiştir. Üçüncü olarak, “düz dünya savunucularının, kendi kuramsal perspektiflerini destekleyecek görsel kanıtları üretme süreci ile kuram-bağımlı gözlem koşulları arasında bir ilişki var mıdır? Varsa bu ilişki biçiminin özellikleri nelerdir?” araştırmanın cevabını aradığı soru olarak belirlenmiştir. Son olarak, “bilim inkarcılığının en sahîh tezahürlerinden biri olan düz dünya taraftarlarının sosyal medya ortamındaki paylaşımlarının ‘dezenformasyon’ başlığı altında mı, yoksa ‘misenformasyon’ başlığı altında mı sınıflandırılabilir?” sorusunun cevabı aranacaktır.

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Araştırmanın varsayımları ve kuramsal çerçevesi açısından “Düz Dünya Türkiye” grubunda açılan tartışma başlıkları incelenmiş, bu inceleme doğrultusunda en fazla paylaşım yapılan ilk 10 başlık belirlenmiştir. NASA’nın yayınlamış olduğu görsellere yönelik grup üyelerinin karşı-argümanlarının yer aldığı paylaşımlar sınıflandırılmıştır. Buna göre en çok paylaşım yapılan ilk 10 başlık ve gönderi sayıları (07.03.2020 tarihi ile):

“Düz Dünya Türkiye” Konu Başlıkları	Gönderi Sayısı
1. Kuran’dan Ayetler	165
2. Fizik Bilgileri	151
3. Küreciler! Soru Cevap!	128
4. DD MEME	127
5. Güneş	117
6. Aptallık Çağı	104
7. NASA Yalanları ve Uzay Yalanı	104
8. Yalanlar ve Düzeltmeler	102
9. Ay Hakkında	73
10. Düz Dünya Teorisi	67
17. NASA	46
TOPLAM: 1.184	

Tablo 2. “Düz Dünya Türkiye” Grubunda En Çok Paylaşım Yapılan 10 Başlık

Tablo 2’de sunulan veriler ışığında bakıldığında, birinci sırada yer alan “Kuran’dan Ayetler” konu başlığında yapılan tüm paylaşımların yalnızca dini metinlerden yapılan alıntılar olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte, en çok gönderi paylaşımı yapılan ilk 10 konu başlığında yer alan 1.138 içerik ve ayrıca bu makalenin içeriği açısından zaruri görülen “NASA” başlığında yer alan 46 içerik olmak üzere toplam 1.184 içerik incelenmiştir. Söz konusu 1.184 içeriğin ilgili konularda olanları 24 Nisan 2018 ve 6 Mart 2020 tarihleri arasında paylaşıldığı saptanmıştır. İncelenen içerikler, bu araştırmanın teması gereği, ilki dünyanın geoit/küre şeklinde olduğuna dair görsel kanıtların “Düz Dünya Türkiye” grubu üyeleri tarafından hangi yöntemlerle/argümanlarla önemsizleştirildiği/itibarsızlaştırıldığı

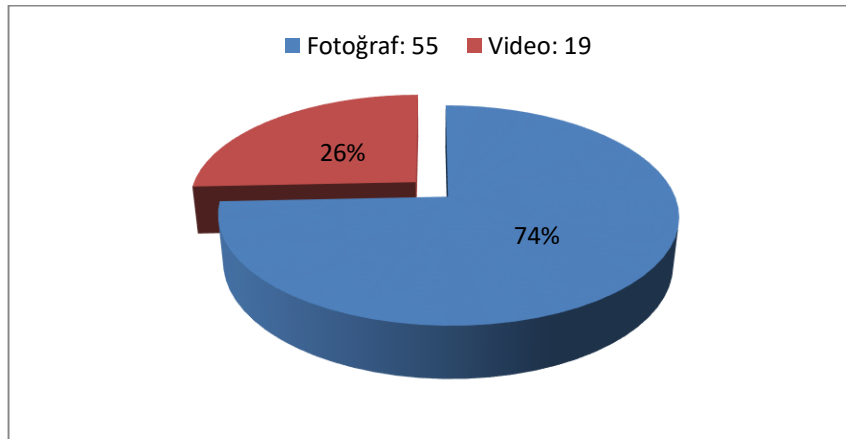
üzerinden, diğeri ise dünyanın düz olduğuna yönelik grup üyelerinin sundukları görsel kanıtlar üzerinden olmak üzere, iki ana kategoriye ayrılmıştır. Bu bağlamda, birinci kategori NASA'nın internet ortamında paylaşmış olduğu görsellere yönelik düz dünya grubu üyelerinin “şüphenciligi”ni içeren paylaşımlar ile sınırlandırılmıştır. İkinci kategori ise düz dünya savunucularının kendi görsel kanıtları üzerinden sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmaya göre, birinci kategoriye yönelik sayısal veriler aşağıda paylaşılmıştır.

NASA Görselleri (Birinci Kategori)

NASA'nın paylamış olduğu dünyaya ait görsellerin “itibarsızlaştırılması” ile ilgili içeriklerin başlıklara göre dağılımı ve sayısı:

Başlıklar	İçerik Sayıları
NASA yalanları ve Uzay Yalanı	19
DDMEME	16
Aptallık Çağı	9
Ay Hakkında	9
NASA	7
Düz Dünya Teorisi	5
Küreciler! Soru Cevap!	4
Yalanlar ve Düzeltmeler	4
Güneş	1
TOPLAM: 74	

Tablo 3. NASA Görsellerine İlişkin Paylaşımlar

Tablo 4. NASA Görsellerini İçeren Paylaşımların Fotoğraf ve Video Olarak Dağılımı ve Sayıları

Tablo 4 incelendiğinde, “Düz Dünya Türkiye” grubunda NASA görsellerine ilişkin yapılan paylaşımların “Fotoğraf” ve “Video” olarak dağılımı ve sayılarının, “fotoğraf” lehine çoğunlukta olduğu gözlemlenmiştir. Birinci kategori olan “NASA Görsellerinin İtibarsızlaştırılması” ile ilgili olarak, Tablo 4’te sunulan veri, yani paylaşılan görsellerin

“fotoğraf” ve “video” olarak ayrı kategorilerde sınıflandırılması, çalışmamız açısından önem arz etmektedir. Çünkü genel olarak bakıldığında, NASA kaynaklı ve dünyanın geoit şeklini gösteren bir görsel paylaşıldığında, gerek paylaşımı yapan, gerekse paylaşıma yorumları ile katkıda bulunan grup üyelerinin stratejileri, var olan görselin niteliğine göre, yani fotoğraf ya da video olma durumuna göre, farklılık gösterdiği gözlemlenmiştir. Buna göre, eğer söz konusu görsel kendi teorileri ile çelişen bir fotoğraf ise söz konusu fotoğrafın “montaj” olduğu ya da “photoshop” gibi fotoğraflar üzerinde değişiklikler/manipülasyonlar yapmaya imkan tanıyan foto-editör programları ile oynanmış olduğu iddiası üzerinden kendi pozisyonlarını korumaya çalıştıkları gözlemlenmiştir. Örneğin, NASA’nın farklı tarihlerde yayınladığı uzaydan çekilmiş dünya fotoğraflarında yer alan bulutların, “kes-yapıştır” tekniği ile çoğaltılarak söz konusu fotoğraflara sonradan eklendiği gösterilmeye çalışılmıştır.

Görsel 1. NASA ve Foto-Manipülasyon

Görsel 2. NASA ve Foto-Manipülasyon

Görsel 1 ve Görsel 2’de yer alan paylaşımlarda, aynı zamanda grubun kurucu moderatörü de olan kullanıcı, NASA ait olduğunu öne sürdüğü ve “dünyanın geoit biçimini” gösteren fotoğraflarda, NASA yetkililerinin “photoshop” programı ile oynama/manipülasyon yaptığını, söz konusu fotoğraflardaki “bulutların” “kopyala-yapıştır” tekniği ile çoğaltıldığı iddiası üzerinden temellendirmeye çalıştığı görülmüştür. Buna bağlı olarak, her iki görselde, yukarıda bahsedilen bilimsel hakikatleri üretme yetkisine sahip kurumsal bir otorite olarak

NASA'ya duyulan kuşkuların, NASA'nın dünyanın geoit biçimli fotoğrafların da itibarsızlaştırılması ve bu itibarsızlaştırma vehmi üzerinden kendi kuramsal önermelerini ve pozisyonlarını korumaya çalıştıkları gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, NASA'nın paylaşmış olduğu fotoğraflarda, dünyanın üzerinde yer alan bulut kümelerinin “photoshop” programı kullanılarak çoğaltıldığı iddia edilmekte ve böylelikle söz konusu fotoğrafların “sahte” olduğu öne sürülmektedir. Bu örnekte, hakikatin ya da gerçekliğin bir medium dolayımı ile sunulması, bahse konu hakikatin “doğru” olup olmadığı noktasında bir diğer şüpheyi ortaya çıkardığı söylenebilir. Buradaki paradoks, bir yönüyle, “teknoloji”nin merkezde olduğu bir fasit daireyi andırmaktadır. Teknolojinin ilerlemesi neticesinde gerek dünyamız gerekse uzay hakkında daha çok bilgiye sahip olurken ve yine teknoloji sayesinde bu bilgilere ulaşım veya bu bilgilerin paylaşımı daha kolaylaşırken, diğer yandan aynı teknoloji ve/veya teknolojik imkanlar kuşkuların odağını oluşturmaktadır. Bu teknolojik olanaklar yoluyla görüntülerin manipüle edilmesi de kolaylaşmış ve bu sebeple yeni medya ortamında paylaşılan görseller üzerinde bir kuşku oluşmuştur. Öte yandan, yeni medya bağlamında bu paradoksun çözümü, söz konusu görsellerin hangi kaynak tarafından paylaşıldığı noktasında kristalize olur. Bu örneğimizde gördüğümüz üzere, buradaki görsellerin kaynağı olan NASA, tüm resmi otoritesine rağmen, düz dünya savunucuları açısından kendi teorileri ile çelişen materyaller yayınladıkları vehmi üzerinden çeşitli propaganda teknikleriyle ve komplo teorilerine dayandırılarak itibarsızlaştırılmaya çalışıldığı gözlemlenmiştir.

Görsel 3. “Naziler ve Nasa”

Görsel 4 ve Görsel 5. “Mason ve Kabbalist Nasa”

Görsel 3, Görsel 4 ve Görsel 5’te yer alan paylaşımlarda fark edeceğimiz üzere, NASA’nın sunduğu görsel kanıtları itibarsızlaştırmak için, yukarıda Alpay’ın metnine referansla tartıştığımız biçimiyle, *Argumentum Ad Hominem* stratejisi üzerinden, yani bir

kanıt/savı itibarsız kılmak amacıyla, o savı/kanıtı dile getiren kurumu/kişiyi doğrudan hedef alıp itibarsızlaştırılmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu örneğimizde, dünyanın geoit/küre biçimli olduğuna yönelik kanıtlar sunan bilimsel bir otorite olarak NASA, “kabbalist, Nazi ve mason” olmakla itham edilerek, kendi gizli gündemi doğrultusunda kitlelere yalan söylediği iddia edilmiştir. Ek olarak, Tablo 3’te görüldüğü üzere, NASA’yı itibarsızlaştırmak için kamu oyunda olumsuz algıları olduğu bilinen bazı ezoterik sembollerin de kullanıldığı not edilmelidir. *Argumentum Ad Hominem* stratejisi doğrultusunda, NASA’nın itibarına zarar verilerek, bu kurumun sunduğu kanıtlar/savlar da itibarsızlaştırılmaya çalışılmıştır. Bu noktada dikkat çeken bir diğer husus “Düz Dünya Türkiye” grubunda yapılan paylaşımlarda sıklıkla “komplo teorilerine” referans verildiği ve çoğunlukla karşı cenahı itibarsızlaştırmak için komplo teorilerinden beslenildiği gözlemlendiğine yöneliktir. Bu anlamıyla stratejileri de komplo teorileri ile büyük oranda benzerlik göstermektedir. İtibarsızlaştırmak istedikleri hakikatleri/kurumları, organizasyonel olmayan bir tarzda, neredeyse “asamblaj” tekniği gibi anlamlı bir bütün oluşturduğuna bakılmaksızın yanlış enformasyonlar yığını üzerine inşa ettikleri argümanlar yoluyla itibarsızlaştırmaya çalıştıkları not edilmelidir.

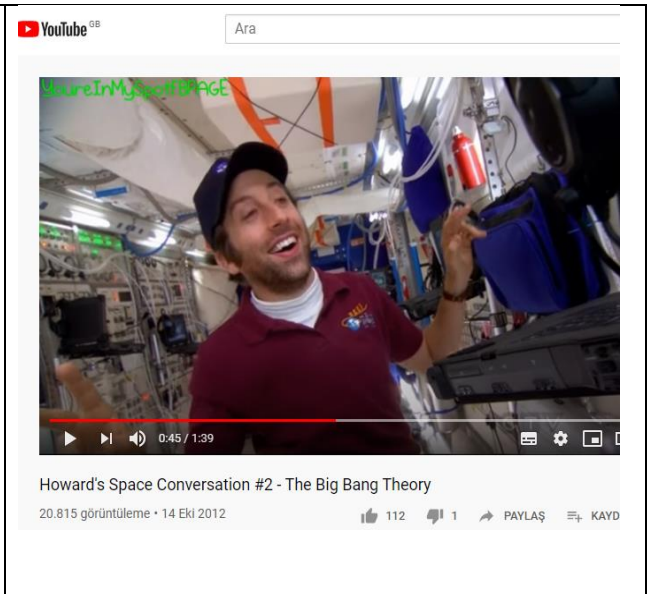
Diğer taraftan, NASA tarafından yayımlanan görsel bir video içeriği ise bu durumda grup üyelerinin stratejileri, yine benzer biçimde, söz konusu videonun a) montaj olduğu ve b) “balıkgözü lens” kullanılarak çekimlerin manipüle edildiği ve dünyanın eğimine ilişkin görüntünün bu lensler yoluyla sağlandığına yönelik olduğu gözlemlenmiştir. Bu konuda NASA’nın 1969 yılında aya iniş yapan “Apollo 11” aracının ve astronotların kaydettiği görüntülerin de aslında “Hollywood Stüdyoları”nda çekildiğine dair kanaatlerin çok defa görsel ve yazılı olarak ifade edildiği gözlemlenmiştir. Her türden görsel malzeme açısından, kaynağın bilimsel hakikatleri üreten kurumsal bir otorite olarak NASA olması, grup üyeleri için *olumsuz* anlamda yeterli bir referans oluşturduğu görülmüş ve görsellerin gerçekliğini inkâr eden bir tutum içine girildiği saptanmıştır. Dolayısıyla, yukarıda altını çizdiğimiz haliyle, kurumsal otoritelere duyulan şüphenin “Post-Truth” çağını belirleyen niteliklerden biri olduğu vurgusundan hareketle, grup üyelerinin metodolojik olmaktan bütünüyle uzak şüpheliklerinin kaynağının da “kurumsal otoriteye” duyulan şüphe ve bu şüpheyi takiben ortaya çıkan “bilimsel inkârcılık” halinin olduğunu söylemek gerekmektedir. Öte yandan, bahse konu görsellerin gerçekten manipüle edildiğine dair bir kanıt sunmadıkları not düşülmesi gereken bir diğer husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu iddiaların genelleştirilmiş biçiminin “NASA’nın aslında elinde bu türden görsel bir malzeme olmadığı”na yönelik olduğu tespit edilmiştir. Grup üyelerinin, NASA’nın paylaşmış olduğu dünyanın uzaydan

çekilmiş geoit biçimli görsellerini inkar etmelerini sağlayan temel kuramsal dayanaklarının ise “uzaya çıkılmasının imkansız olduğu”na dair “kişisel kanaatleri/kanıları”ndan (*doxa*) ibaret olduğu ve bu türden kişisel kanaatlerin metinsel referansının ise bilimsel yayınlar değil, daha çok dini ve ezoterik metinler olduğu gözlemlenmiştir. Dolayısıyla, grup üyelerinin kolektif ve ısrarcı bir biçimde sergiledikleri ve yine “Post-Truth” çağının belirgin niteliklerinden biri olan “bilim inkarcılığı”nın dayanağının “kişisel inançlar ve kanaatler” olduğu saptamasını not etmek gerekmektedir.

İncelenen 1.184 gönderi içerisinde hacimli bir yer tutan bir diğer kısım gönderilerde ise NASA’ya ait olduğu iddia edilen, ancak İngilizce menşeli diğer komplo teorisi sitelerinden alındığı gözlemlenen, uzay araçlarının içinde ve yer çekimsiz ortamdaki astronotların videoları olduğu iddiası ile hareket edilen görsellerde *aramış oldukları açıkları, hataları ve aldatmacaları buldukları* not edilmelidir. Bu türden *sözde zaferler* üzerinden grup üyelerinin inanç tazelediğini söylemek gerekmektedir. NASA’yı ve onun sunduğu kanıtları itibarsızlaştırmaya yönelik bu hamleye örnek olarak, NASA’nın yayınladığı uzay istasyonu ve astronot görüntüleri olduğu iddia edilen görselin, aslında televizyonlarda *The Big Bang Theory* adı ile yayınlanan diziden bir sahne olduğu tarafımızca tespit edilmiştir.

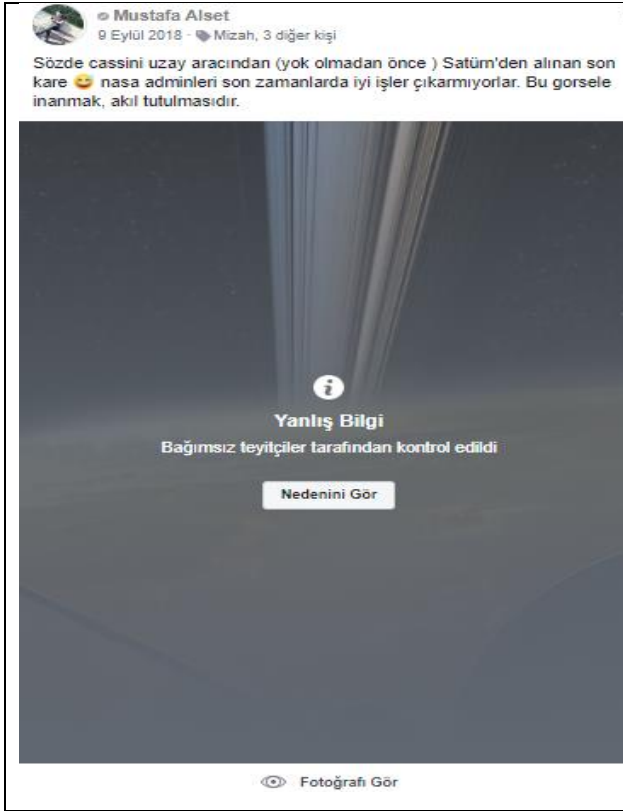
Görsel 6. Uzay İstasyonu iddiası

Görsel 7. Orijinal Görüntü
(The Big Bang Theory Dizisi)

Görsel 6 ve Görsel 7’de görülebileceği gibi uzay istasyonu olduğu iddia edilen paylaşım, aslında “The Big Bang Theory” adlı dizide yer alan ve dizi oyuncusu Simon Helberg’in canlandırdığı karakter olan Howard Wolowitz’in, üniversitedeki işi gereği gittiği uzay istasyonunda kız arkadaşı ile görüntülü olarak konuştuğu sahnedir. Ancak bu sahnenin,

sanki NASA tarafından uzay istasyonu ve içindeki astronot görüntüleri olarak sunulduğu iddiası ile manipüle edildiği gözlenmiştir.

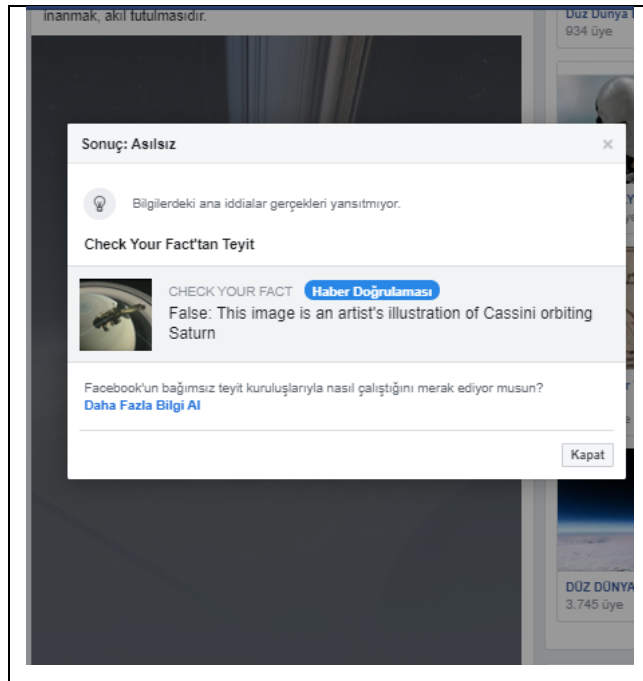
Görsel 8.

Paylaşımın “Yanlış Bilgi” içerdiğine dair uyarı

Görsel 9.

Kullanıcının paylaştığı görsel

Görsel 10. Facebook'un “Check Your Fact” açıklaması

Son olarak, Görsel 8, Görsel 9 ve Görsel 10’da görüleceği üzere, Facebook’un yakın zamanda uygulamaya soktuğu “fact checking” (Haber Doğrulama) uygulamasının sonuç verdiği, grupta paylaşılan ve NASA’ya ait olduğu iddia edilen Satürn gezegenine ilişkin görselin Facebook tarafından “Yanlış Bilgi” uyarısı verilerek engellenmiş olduğu tespit edilmiştir. Tablo 10’da, söz konusu görselin aslında bir sanatçının illüstrasyonu olduğu uyarısı yer almaktadır.

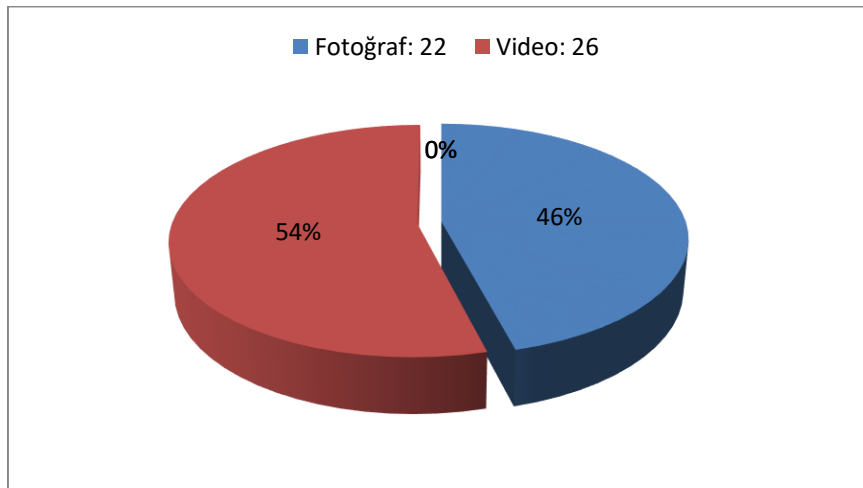
“Düz Dünya Türkiye Grubu” Üyelerinin Görsel Kanıtları (İkinci Kategori)

Grubun, dünyanın düz olduğuna yönelik paylaştıkları “görsel kanıtlar” ile ilgili içeriklerin başlıklara göre dağılımı ve sayısı:

Başlıklar	İçerik Sayıları
Güneş	14
Düz Dünya Teorisi	9
Yalanlar ve Düzeltmeler	8
Küreciler! Soru Cevap!	6
DDMEME	5
Ay Hakkında	5
Aptallık Çağı	1

TOPLAM: 48

Tablo 5. Konu Başlıkları ve Görsellere İlişkin İçerik Sayıları

Tablo 6. Görsel Kanıtlara İlişkin Paylaşımların Fotoğraf ve Video Olarak Dağılımı ve Sayıları

İkinci kategoride, ilkinden farklı olarak, fotoğraf ve video içerikleri arasındaki sayısal verinin, video lehine değiştiği tespit edilmiştir. İkinci kategori ile ilgili olarak, dünyanın düz olduğuna yönelik görsel kanıtların, bütünüyle grup üyelerinin kendi kişisel gözlemlerine veya

yine yurt dışı menşeli diğer düz dünya grupları tarafından üretilmiş olan içeriklere dayandığı gözlemlenmiştir. Genel olarak bakıldığında, sundukları “kanıtların” belirli bir metodoloji kullanılarak ve belirli bir sistematik içerisinde toplandığını söylemek mümkün görünmemektedir. Bahse konu görsel kanıtlar, genellikle grup üyelerinin tesadüfen ve gelişmiş güzel bir biçimde gözlemledikleri olaylardan ve kaydettikleri görüntülerden oluştuğu görülmüştür. Yine de kendi kanaatlerini ve kuramsal dünya görüşlerini destekleyen bu türden arızı görsel kanıtlara büyük oranda ehemmiyet gösterildiği ve güvenilir bulunduğu gözlemlenmiştir. Bu kategoride, dört farklı “gözlem” biçiminin öne çıktığını söyleyebiliriz. Bunlardan ilki, grup üyeleri tarafından rastgele çekilen ve “kanıt” olarak yorumlanan görsellerdir. İkincisini ise genellikle sahilde ve/veya geniş bir arazide güneşin batışına ilişkin görseller oluştururken, üçüncü kümede uçak yolculuğu sırasında yapıldığı iddia edilen fotoğraf ya da video kayıtları yer almaktadır. Son olarak, dördüncü kümede ise teleskop ya da basit cihazlarla gözlemlenen gök cisimlerine ait görsellerin olduğu saptanmıştır. Bu dört tip görsel içeriğinde, bilimsel otoritelerin sunduğunun aksine, dünyanın geoit/küre biçimli olmadığı ve bununla bağlantılı olarak dünyada (Geoit şeklinde olmasından kaynaklanan) eğimin var olmadığı ve/veya güneşin yine bilim otoritelerinin söylediği kadar uzakta olmadığı ve kendi kuramsal perspektiflerinden hareketle aslında gök cisimlerinin uzay boşluğunda yer almadığı, ancak suyun içerisinde yüzdüğü gösterilmeye/kanıtlanmaya çalışılmıştır.

Görsel 11. İnegöl’de Güneş

Görsel 12. Sahilde Gün Batımı

Görsel 13. Uçak Yolculuğu Gözlemi

Görsel 14. Amatör Teleskop Gözlemi

Yukarıda bahsettiğimiz haliyle, dört tip “görsel kanıt”a ilişkin olarak temsilen seçilen Görsel 11, Görsel 12, Görsel 13 ve Görsel 14’teki paylaşımların gösterdiği gibi grup üyeleri gözlemlerini açık bir biçimde kendi kişisel kanaatleri ve kuramsal perspektifleri doğrultusunda, bir başka ifade ile “kuram-yüklü gözlem” yoluyla, “kanıt” üretmeye çalıştıkları not edilmelidir. Gözlemlerin, gözlemcilerin kişisel kanaatleri tarafından yönlendirildiği ve böylelikle gözlemcilerin gözlemlerini kuram-bağımlı bir konumdan hareketle gerçekleştirdiklerini ve yorumladıklarını söyleyebiliriz. Bu bağlamda, normal bir zaman diliminde herkesin gündelik hayatında şahit oldukları sıradan görüntüleri kaydederek, bu görüntüleri “dünyanın düz olduğuna” dair *kişisel kanaatlerini ve kuramsal perspektiflerini* onaylayan birer kanıt olarak *yorumlamaları* gözden kaçırılmamalıdır. Bir başka ifade ile söyleyecek olursak, herkesin gündelik hayatta rutin olarak gözlemledikleri olayları, grup üyeleri, başka kimsenin *görmediği şekilde* gördükleri (daha doğru bir ifade ile *yorumladıkları*) sıklıkla saptanmıştır. Dolayısıyla buradaki görsellerin, gerek Hanson gerekse Kuhn’un üzerinde durdukları haliyle “kuram-bağımlı gözlem”in gündelik hayattaki *par excellence* tezahürleri olduğunu vurgulamalıyız. Özellikle Tablo 14’de gördüğümüz *pseudo-kanıt*, “kuram-bağımlı gözlem” konusunda ayrı bir yerde konumlanmaktadır. Buna göre, “gök cisimlerinin âlemde su içerisinde yüzdüğü” *kuramsal ön varsayımı* olmaksızın, bahse konu gözlemi “gök cisimlerinin su içerisinde yüzdüğü” şeklinde ve “düz dünyanın kanıtı” olarak yorumlamanın imkânsızlığı ortadadır. Bu anlamıyla, grup üyelerinin paylaştıkları her türden gözlemsel materyalin *kaçınılmaz* bir biçimde kendi kuramlarını destekler nitelikte olduğuna yönelik *yorumlandığı* görülmektedir.

Burada ayrıca ilk makalemizin ilk bölümünde tartıştığımız “olgu-değer” ayırımına da gönderme yapmak gerekmektedir. Grup üyelerinin, dünyanın düz olduğuna yönelik

sundukları görsel kanıtların hem gözlem, hem üretim hem de yorumlanma sürecinde söz konusu “olgu ve değer” ayrımının neredeyse tamamen ortadan kalktığı, dünyaya ilişkin olguların grup üyeleri tarafından ortaklaşa paylaşılan “değerler” dolayısıyla gerçekleştiğini söylemek mümkün görünmektedir. Bir başka ifade ile söyleyecek olursak, görsel kanıtların sunulmasında, “olan” kendi objektifliği içerisinde değil, tam tersine “olması gereken” üzerinden ve/veya dolayısıyla değerlendirilmiş ve söz konusu iki kavram arasındaki ayrım ortadan bütünüyle kalkmıştır. Bu durum sebebiyle, grup üyeleri tarafından sübjektif bir biçimde yapılan gözlemlerin objektif olgulara işaret ettiği şeklinde yanlış bir biçimde yorumlandığı gözlemlenmiştir.

Ancak daha da radikal, yine Thomas Kuhn’un terminolojisi ile söyleyecek olursak, eğer gözlemsel kanıtları kendi kuramları ile “eşleşmediği” (Kuhn, 1996: 79) zaman, bir başka ifadeyle, “paradigmatik gözlemleri” bir “anomali” (Kuhn, 1996: 52-58) ile karşılaştığı zaman, kendi kuramsal perspektiflerini revize etmek yerine, bizzat “olguları” revize etmeye çalıştıkları ve bu minvalde olguları *patolojik seviyede* inkar ettikleri saptanmıştır. Bu noktaya dair en kritik örnekler, “güneş” ve “ay” ile ilgili gözlemlerinde ortaya çıkmıştır. Anomaliler karşısında, güneş ve ayın da “gerçek olmadığı/sahte” olduğu, bizzat “Truman Show” filminin ismi de zikredilerek, bahse konu gök cisimlerinin aslında *gerçek* değil, birer “simülasyon” ve/veya “hologram” olduğu iddia edilmiştir.

Görsel 15. “Fake Sun” (“Sahte Güneş”)

Görsel 16. “Ay Aslında Hologram”

Görsel 15 ve Görsel 16’da görebileceğimiz üzere, grup üyelerinin kendi kişisel inanç ve kanaatleri tarafından son derece yüksek bir şekilde motive edildiklerini söyleyebiliriz. Bu yüksek motivasyonun, grup üyelerinin güneş ve ayın aslında “gerçek olmadığı” ve dolayısıyla “sahte” olabileceğine yönelik çıkarımlar ve gözlemler yapmalarına imkân verdiğini söyleyebiliriz. Bu noktada vurgulanması gereken bir diğer önemli husus ise “dezenformasyon” ve “misenformasyon” kavramları ile ilgilidir. Buna göre, grup üyelerinin bu türden yüksek motivasyonun sonucu olarak, aslında ürettikleri ya da paylaştıkları içerikleri “dezenformasyon” anlamında yanlış bir haberi kasıtlı olarak yaymadıklarını, tam tersine, kendi kişisel kanaatleri sonucu *doğru olduğuna inandıkları* yanlış haberleri paylaştıklarını ve yaydıklarını söyleyebiliriz. Böylesi bir durum, “Post-Truth” ve “yalan haber” fenomenlerinin göründüklerinden çok daha katmanlı bir problem oluşturduğunu söylememize de imkân tanır.

SONUÇ VE TARTIŞMALAR

Hakikatin itibarsızlaştırılması, önemsizleştirilmesi ve/veya konu dışı bırakılması anlamına gelen Post-Truth kavramı, yaşadığımız çağa sirayet eden ve bu çağı tanımlamak için kullanılan kavramlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Post-Truth çağını mümkün kılan koşullardan/araçlardan en önemlisinin de yeni medya ortamı olduğu saptaması yapılmaktadır. Bu araştırmada, Post-Truth çağı ile Facebook’ta yer alan “Düz Dünya Türkiye” grubu arasındaki olası ilişki biçimlerini teorik çerçevesini çizdiğimiz hali ile çeşitli parametrelere referansla incelemeye çalıştık. Araştırmamız sonucunda gözlemlemiş olduğumuz gibi Post-Truth çağının kendine özgü koşulları ve bu koşulların belirgin kıldığı parametreler ile Facebook’ta “Düz Dünya Türkiye” grubu üyelerinin düz dünya inancını savunurken geliştirdikleri stratejiler arasında doğrudan bir ilişki olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Post-Truth çağını belirleyen temel parametreler olan (a) “hakikatin itibarsızlaştırılması/önemsizleşmesi”, (b) bu itibarsızlaştırmanın, kimi zaman dolaylı bir biçimde, hakikati dile getiren kişiler ve/veya kurumların itibarsızlaştırılması üzerinden gerçekleştirilmesi stratejisi, (c) Post-Truth çağının, yalan haberlerin *kasıtlı* bir biçimde üretilip yayılması anlamına gelen “dezenformasyon”u kapsadığı gibi yalan haberlerin *doğru olduğu inancı* ile üretilmesi ve paylaşılması anlamında “misenformasyon”u da kapsadığı, göz önünde bulundurulursa Facebook’ta “Düz Dünya Türkiye” grubu üyelerinin kendi konularını bu üç parametreyi de kullanarak korumaya çalıştıkları vurgulanması gereken önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk parametreye ilişkin olarak, araştırma sonucunda elde edilen bulgular ışığında, düz dünya savunucularının kendi kişisel kanaatlerini (*doxa*), bilimsel hakikatlerin önüne koydukları ve bu hamlenin zorunlu koşulu olarak bilimsel bilgiyi itibarsız

kılmaya çalıştıkları gözlemlenmiştir. Buna bağlı olarak, Post-Truth çağının ürettiği koşullar ile tümüyle paralel bir biçimde, dünyanın şeklinin geoit/küre olduğuna yönelik görsel kanıtlar, düz dünya savunucuları tarafından, bahse konu bilimsel kanıtları üreten ve yayınlayan resmi otorite ve kurumlara duyulan güvensizlik/şüphe üzerinden itibarsızlaştırılmaya çalışıldığı gözlemlenmiştir. Benzer şekilde ve paradoksal olarak, dünyanın şeklinin geoit/küre olduğuna yönelik bilimsel kanıtların bir *medium* ile dolayımlanmış olması, bir diğer ifade ile fotoğrafların dijital ortamda düzenlenmesi ve internet ortamında yayınlanması, düz dünya savunucuları açısından yine güvensizlik/şüphe unsuru olarak gündeme getirildiği gözlenmiştir. Ek olarak, düz dünya taraftarlarının, dünyanın şeklinin düz olduğuna yönelik gözlemsel kanıtlarının, objektif bilimsel verilerden/yöntemlerden ziyade, gözlemcinin kişisel kanaatleri/inançları yoluyla/dolayımıyla, bir başka ifade ile “kuram-yüklü gözlem” etkisiyle üretilmekte olduğu ve böylelikle dünyanın şeklinin geoit olduğuna yönelik (ve Searle’ün kavramsallaştırması ile “nesneye içkin”) bilimsel hakikatlerin itibarsızlaştırıldığı ve önemsizleştirildiği saptanmıştır. “Olgular” ve “değer” kavramları ile söyleyecek olursak, dünyanın düz olduğuna yönelik görsel kanıtların, olgular üzerinden değil, değerler üzerinden üretilmeye çalışıldığı vurgulanmalıdır. Son olarak, “Kuram-yüklü gözlem” saptamasının mantıksal sonucu olarak, grupta yapılan paylaşımların *kasıtlı* olarak yalan bir haberi yaymak anlamında “dezenformasyon” kategorisinde değil, ancak “yanlış enformasyonun yayılması” anlamına gelen “misenformasyon” kategorisinde değerlendirilmeleri daha anlamlı olacaktır. Ek olarak, yeni medya koşulları ile daha da akışkanlaşan anlamlandırma rejimleri ve gösterge ekonomileri içerisinde kendi özgül konumlarını sabitlemek ve güçlendirmek amacıyla karşı cenahın bilimsel enstrümanlarını ve söylemlerini “sahte bilim” olarak yadsıdıkları ve medyayı da bu türden “sahte bilim”in aracı olmakla itham ettikleri sıklıkla gözlemlenmiştir. Komplo teorileri bağlamında ise Cvar ve Bobnic’in “tesadüfi koşulların paranoid anlatısı” olarak tanımladıkları “komplo teorisi” yaklaşımının Düz Dünya Türkiye grubunda sıklıkla kullanıldığı gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, klasik komplo teorisi içerikleri olan HAARP tartışmalarından, A.B.D.’deki 51. Bölge’ye, aşı karşıtlığından CERN’deki bilimsel çalışmalarının aslında “gizli bir ajandası/gündemi” olduğuna yönelik argümanlara ve hatta gündemdeki Covid-19 virüsünün gerçek olmadığına kadar geniş bir spektrumda spekülasyon yaptıkları saptanmıştır. Bu bağlamda, grup üyelerinin hakikatin sürekli olarak insanlardan gizlenmekte/saklanmakta olduğuna dair sabit bir kanaat üzerinden hareket ettikleri gözlemlenmiştir. Sıklıkla “anlatılmayan gerçekler” ifadesini kullanmaları buna ilişkin göstergelerden biri olarak değerlendirilmelidir.

Sonuç olarak, günlük ve bilimsel pratiklerde, kuramımızı/görüşümüzü dış dünyadaki “olgulara” referansla revize ederken, araştırmamız sonucunda ulaşılan sonuçlara göre, düz dünya savunucuları kuramlarını/kanaatlerini sabit tutup, gözlemleri ve olguları kendi kuramlarına uyacak şekilde manipüle etmeye çalışmaktadırlar. Bu davranış biçimini belirleyen koşulun ne olduğu sorusunun yanıtı Hancock’ın “dijital yanıltmacılık” kavramı bağlamında ele aldığı tartışmaya referansla verilebilir. Buna göre, dijital cemaatlerin içerisinde yer alıp, bu cemaat kodları üzerinden bir kimlik ve aidiyet duygusu yaratmanın söz konusu olabileceği not edilmelidir. Düz dünya örneğinde gördüğümüz üzere, bu grupta bulunan üyeleri ikna etmek ve daha önce ikna olanları da yeniden “düz dünya inancına sahip kimlikler” olarak tahkim etmek amacıyla kimliğini/aidiyetini bu “görüş” üzerinden stabilize etme yönünde davranış geliştirdikleri söylenebilir. Öte yandan, insanların neden hala düz dünya inancını savunmakta olduklarına yönelik soruya hakikat perspektifi bağlamında en ikna edici cevabın belki de Nietzsche tarafından verildiğini söyleyebiliriz. Nietzsche “hakikat” kavramının kendinde bir değeri olmadığını, öte yandan “kişinin hakikate sahip olduğu inancının” anlamının büyük olduğunun altını çizerken, aslında “hakikatin” de kişisel olarak bir tatmin yaşamak için araçsallaştırıldığına vurgu yapmaktadır. “Her küçük bilgi kıvrıntısı büyük bir tatmin içerir... fakat hakikat olduğu için değil, tersine kişinin hakikati keşfettiği inancı olarak tatmindir bu.” (Nietzsche, 1993: 57) derken Nietzsche, hakikatin kendisine değil, hakikate sahip olunduğu vehmi üzerinden yaşanan tatmine yönelik istenci işaret etmektedir. Bu açıdan bakıldığında, düz dünya savunucularının da ‘hakikate kendilerinin sahip oldukları’ vehmi üzerinden bir tatmin yaşadıklarını düşünebiliriz.

KAYNAKÇA

- Alpay, Y. (2017). Yalanın Siyaseti: Yalanın Meşrulaştırılması, Hakikatin Önemsizleşmesi ve Hileli Akıl Yürütme Teknikleri, İstanbul: Destek Yayınları.
- Cvar N., B. R. (2019). “Truth, Post-Truth, Non-truth: New Aestheticized Digital Regime of Truth”, B. N. Rosemary Overell (der.), Post-Truth and the Mediation of Reality: New Conjectures, London: Palgrave MacMillan, s. 79-107.
- Fuller, S. (2018). “What Can Philosophy Teach Us About the Post-Truth Condition”, S. R. Michael A. Peters (der.), Post-Truth, Fake News: Viral Modernity & Higher Education, New York: Springer, s. 13-27.
- Hancock, J. T. (2009). “Digital deception: Why, When and How People Lie Online”, K. Y.-D. Adam N. Joinson (der.), The Oxford Handbook of Internet Psychology. New York: Oxford University Press.
- Hanson, N. R. (1981). Patterns of Discovery: An Inquiry into the Conceptual Foundations of Science. New York: Cambridge University Press.

Harsin, J. (2018). "Post-Truth and Critical Communication Studies", Oxford Research Encyclopedias. Oxford: Oxford University Press.

İsveç Twitter Hesabı. (2017, Şubat 19).

<https://twitter.com/sweden/status/833117748431613953>, Erişim Tarihi: 03.02.2020

Jandric, P. (2018). "Post-Truth and Critical Pedagogy of Trust", S. R. Michael A. Peters (der.), Post-Truth, Fake News: Viral Modernity & Higher Education, New York: Springer, s. 101-113.

Kahn-Harris, K. (2018, Ağustos 3). Denialism: What Drives People to Reject the Truth. The Guardian: <https://www.theguardian.com/news/2018/aug/03/denialism-what-drives-people-to-reject-the-truth> Erişim Tarihi: 24.01.2020

Kellner, D. (2018). "Donald Trump and the Politics of Lying", Post-Truth, Fake News: Viral Modernity & Higher Education, New York: Springer, s. 89-101.

Keyes, R. (2004). The Post-Truth Era: Dishonesty and Deception in Contemporary Life, New York: St. Martin's Press.

Kuhn, T. S. (1996). The Structure of Scientific Revolutions, New York: The University of Chicago Press.

Laclau, E. (2014). Post-Marxism, Populism and Critique. London: Routledge.

Levitin, D. J. (2016). Weaponized Lies: How to Think Critically in the Post-Truth Era. New York: Dutton Pub.

Marans, D. (2017, Şubat 18). www.huffpost.com, HuffPost:

https://www.huffpost.com/entry/donald-trump-sweden-terror-lie_n_58a8f397e4b045cd34c263d3?guccounter=1 Erişim Tarihi: 23.01.2020

McIntyre, L. (2018). Post-Truth. Cambridge: The MIT Press.

Nickles, T. (2003). Thomas Kuhn. New York: Cambridge University Press.

Nietzsche, F. (1993). Philosophy and Truth: Selections from Nietzsche's Notebooks of the Early 1870's, New Jersey: Humanities Press International.

Nina Cvar, R. B. (2019). "Truth, Post-Truth, Non-truth: New Aestheticized Digital Regime of Truth", B. N. Rosemary Overell (der.), Post-Truth and the Mediation of Reality: New Conjectures, London: Palgrave MacMillan, s. 79-107.

Oxford Languages. (tarih yok). Oxford Languages: <https://languages.oup.com/word-of-the-year/2016/> Erişim Tarihi: 26.12.2019

Poole, S. (2016, Haziran 28). Why Bad Ideas Refuse to Die. The Guardian:

<https://www.theguardian.com/news/2018/aug/03/denialism-what-drives-people-to-reject-the-truth> Erişim Tarihi: 25.01.2020

Sarioğlu, E. B. (2020). "Yalan Haber, Post-Truth Kavramı ve Medya Üçlemesi: Geçmişten Günümüze Gündem Belirleyen Örnekler", İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 9(1), s. 377-397.

Searle, J. R. (2005). Toplumsal Gerçekliğin İnşası. İstanbul: Litera Yayınları.

Şimşek, V. (2018). "Post-Truth ve Yeni Medya", Global Media Journal TR, 8(16), s. 1-14.

The Washington Post. (2015, Mart 25). The Washington Post:

<https://www.theguardian.com/news/2018/aug/03/denialism-what-drives-people-to-reject-the-truth> Erişim Tarihi: 09.01.2020

Thompson, D. L. (2017, Aralık 14). New York Times:
<https://www.nytimes.com/interactive/2017/06/23/opinion/trumps-lies.html> Erişim Tarihi:
03.01.2020

Wallström, M. (2017, Şubat 19). Twitter:
<https://twitter.com/margotwallstrom/status/833295294867656706> Erişim Tarihi: 13.01.2020

Wilson, S. (2019). “Pre-truth, Post-Truth and the Present: Jacques Lacan and the Real Horror of Contemporary Knowledge”, B. N. Rosemary Overell (der.), *Post-Truth and the Mediation of Reality: New Conjunctures*, Londra: Palgrave Macmillan, s. 153-177.

Yazıcı, S. (2009). *Felsefeye Giriş*. Ankara: Öncü Kitap.